

ישראל לא הנחת כמותך, (38) אבל עתה יש שם כמותך. לפי שגדויים שהנחת, נעשו תישים בעלי קרנים [כלומר, אותם תלמידי חכמים שהנחת שם, נעשו גדולים ממך, ויש להם כח לנגחך בנידוי, כדלהלן]. והם שגורנו אצלך, וכן אמרו לנו: לכו ואמרו לו לחנינא בשמנו, "אם שומע הוא בקולנו ויפסיק לעבר שנים, מוטב, ואם לאו, יהא בנדוי".

והנניה [חנניה בן אחי רבי יהושע] שהוא לוי, ינגן בכנור, ויכפרו כולם בקרבנות שיקריבו להם שם בכמה. ויאמרו "אין להם חלק באלקי ישראל", כי אם אינם שומעים לקולנו, נחשב שאלו כפרו בה'. (39)

מיד געו כל העם בכביה, ואמרו: חס ושלום לנו מלעשות כן. ודאי יש לנו חלק באלקי ישראל.

טג-ב ועוד אמרו לנו: לכו ואמרו לאחינו שבגולה: אם שומעין הם בקולנו, ואינם הולכים אחרי חנינא, מוטב, ואם לאו, אל יעלו עוד לבית המקדש, אלא יעלו לחר אחר, כמנהג עובדי עבודה זרה שבונים לה מזבח בהרים, ואחיה [שהיה ראש לבני הגולה] יבנה מזבח,

וכל כך למה החמירו חכמים שלא לעבר שנים בחוץ לארץ אפילו אחר שחרב בית המקדש? — משום שנאמר [ישעיה ב ג]: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (40), ומשמע שלעולם אין היתר לעבר שנים בחוץ לארץ.

וביאר בשקל הקדש [בה"ל פ"א ד"ה ואם, פ"ה ד"ה על וד"ה זה] שרק ראית הלבנה בארץ ישראל קובעת, ולכן רק עדים מארץ ישראל יכולים להעיד לצרכה.

ומכאן מקור דברי הרמב"ם [סהמ"צ עשה קנג] שאם לא יהיה שום אדם מישראל בא"י, יבטלו כל המועדות. והיינו, אפילו אם יהא גדול הדור בחו"ל. כי הקידוש תלוי בראיית ארץ ישראל, ובלא עדים מא"י מקדש על פי חשבון מתי חלה הראיה בארץ ישראל.

ובמנחת חנוך [ד] כתב שאם יש אדם גדול בחו"ל שלא הניח כמוהו בא"י, עדיף שהוא יקדש, ולא בי"ד קטן ממנו שבארץ ישראל.

ובמשך חכמה [שמות יב ב] ביאר הטעם שבזמננו שאין ב"ד סמוך, הקידוש תלוי רק בבני א"י, כי אם ירצו ישראל שבא"י לסמוך זקנים הרי הם מוסמכים, ונמצא שדי בחשבון בני א"י לקידוש, כי היות ויש כח לקיבוץ הכללי שבארץ ישראל להסמיך זקנים, הרי חשבונם נחשב כחשבון ב"ד סמוך.

38. ואז באמת יכל לעבר שנים בחו"ל, אלא שמאז ועד עתה קמו חכמים גדולים ממנו בא"י, ושוב אינו יכול לעבר בחו"ל.

39. הגר"ח שמואלביץ [שיחות מוסר לב לה, לג ב] ביאר שחומר הענין הוא משום שאם אין היחיד מקבל מרות רוב חכמי הדור, אף אם הוא גדול הדור, הרי הוא עוקר את מעלת זקני ישראל, שעליהם נשען כל העם, והעושים כך מבטלים את המסורת, ויוצאים מכלל מקבלי התורה, והרי הם "נוטלים" תורה לעצמם, וכאומרים "אין לנו חלק באלוהי ישראל".

וזהו גם חומר האיסור להורות הוראה בפני רבו, שאינו משום הפגיעה בכבוד רבו, אלא מפני ביטול מעלת הזקנים שכלל ישראל כולו נשמע אליהם, [ומסתבר שהוא הטעם בחכם שהורה אחר הוראת חכם שלפניו, ולכן הורו להיפך מחנינא, להראות כיצד נעקרת התורה כשמורים בה שלא כמסורה].

40. תוס' בסנהדרין [שם] הקשו, שהרי שם

תמהה הגמרא: בשלמא אם היה הוא מטהר והם מטמאין, יכלו שני התלמידי חכמים להורות לחומרא, אלא מה שהיו "הוא מטמא והם מטהרין" היכי הווי עושים כך גם לקולא? והא תניא: חכם שטמא, אין חבירו רשאי לטהר⁽⁴¹⁾. וכן חכם שאסר, אין חבירו רשאי להתיר⁽⁴²⁾.

מתרצת הגמרא: קסברי, שבמקרה זה היה מותר להם לטהר את מה שטימא חנינא, כי היכי דלא נגררו בני הגולה בתריה בעיבור השנים וקביעת החדשים.

תנו רבנן: משנכנסו רבותינו לכרם ביבנה [מקום מושב חכמים שם היה קרוי "כרם", כי היו יושבים שורות שורות כמו גפנים של כרם⁽⁴³⁾], היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא [כבוד בעלי הבתים שאירחו אותם], ודרשו.

פתח רבי יהודה, שהוא ראש המדברים בכל מקום, ודיבר בכבוד⁽⁴⁴⁾ התורה, ⁽⁴⁵⁾ וכך דרש: נאמר [שמות לג ז] "ומשה יקח את

למדו דין זה מהכתוב "לשכנו תדרשו ובאת שמה". וכשיטתם ביבמות שהחשבון מותר בחו"ל, כי לדעת הרמב"ם שגם החשבון אסור, יתכן ש"לשכנו תדרשו" מלמד רק על הקביעות שהיא "דרישה" בשכנו של מקום, ואילו "כי מציון" בא ללמד שגם את החשבון צריך לעשות בירושלים, ראה הערה 31.

והמהרש"א תירץ, שמקרא זה אינו ממעט חוץ לארץ אלא בזמן שבית המקדש קיים, כמשמעות "לשכנו", דהיינו בזמן שהשכינה שרויה בו. ואילו כאן מדובר גם בזמן שאין בית המקדש קיים, ולכן הוצרכו למעט מ"כי מציון תצא תורה". והצל"ח כתב ש"לשכנו תדרשו" ממעט רק עיבור השנה בחו"ל, ו"כי מציון" מלמד גם על קידוש החדש, ע"ש.

והגר"ח שמואלביץ [שם] תירץ לפי דרכו, שודאי מקור המניעה לעבר בחו"ל נלמד מ"לשכנו תדרשו", ואילו הפסוק "כי מציון תצא תורה" מלמד מפני מה ענין זה חמור כל כך, כי מקור התורה בזקני ישראל שבירושלים, והפורש מהם, אף אם הוא גדול הדור, סופו לבא לידי כפירה באלוהי ישראל [אך ברמב"ם שם לא משמע כן, כי נקט את "כי מציון" כמקור שאין מקדשין].

41. הרש"ש הקשה לדעת תוס' בחולין [מד ב] שאם היו שני החכמים בביהמ"ד ונשאלה השאלה לשניהם יחד, אף שאסר האחד רשאי חבירו להתיר, הרי כיון שחנינא ושני הת"ח ישבו יחד, למה לא יוכלו לטהר אחר שטמא, ולהפך. ובשם הגר"א גורדון מובא שההיתר הוא רק כששניהם נשאלים יחד, ולא כשיושבים במקום אחד, וראה עינים למשפט.

42. הר"ן [ריש ע"ז] הביא שלש טעמים לדבר. ובבית לחם יהודה [גליון שו"ע י"ד רמב] כתב, דהיינו דוקא בחכם שהורה מתוך ידיעת הדין, אך אם החמיר ואסר בלא טעם, אלא משום שאינו בקי בדין, מותר להתיר אחריו.

43. ראה מהרש"א [ב"ק קיז א] שביהמ"ד ביבנה נקרא על שם סדורו, כי דקדקו בו להושיב כל אחד במקום הראוי לו, וכמבואר שם שמי ששאל שלא כראוי לו, הורידוהו לשורה אחרת כפי ירידתו.

44. ביערות דבש [ח"ב ג] העיר שהמשך דבריו נסובו על חביבות התורה, ולא על כבודה. וביאר שהמון העם היו עומדים מפני ס"ת ולא מפני ת"ח [מכות כב], וסברו שאין בכך ביטול עשה

שבמשכן, כי שני ארונות היו⁽⁴⁶⁾ שלא היה מרוחק מן המחנה אלא שנים עשר מיל לכל היותר, בכל זאת כל הוהלך לשם נקרא "מבקש ה'", שהרי אמרה תורה [שם] "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד" – "תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, על אחת כמה וכמה שהם קרויים "מבקשי ה'".⁽⁴⁷⁾

עוד נאמר [שם יא]: "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, ושב אל

האהל ונטה לו מחוץ למחנה, הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד, והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה", ומחנה ישראל היה שלש פרסאות על שלש פרסאות, הרי שהנמצא בקצה השני של מחנה ישראל, היה צריך לילך מרחק שלש פרסאות שהן שנים עשר מיל, עד לאהל משה.

וחלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' [והיינו הארון שהיה באהל משה, ואינו הארון

לשנות את התורה להתאימה לרצון העם שיהיו לה לאכסניא, ולא יאמרו שהיא ישנה לטעמם, כי האכסניא של תורה היא לומדיה המחבבים אותה, ובעיניהם היא חדשה כל יום.

46. ע"פ הגר"א, וביאר שארון זה לא נעשה ע"י בצלאל, אלא ע"י משה, ועשאו כשקבלווחות ניות, והניח בו שברי לוחות ראשונות, והוא היה יוצא לפני ישראל למלחמה [ראה רש"י במדבר י לג, ותוס' סוטה מב ב ד"ה מפני].

47. המהר"ל נתיבות עולם א נתיב התורה יא [ביאר שכוונת רבי יהודה ללמד, כי כאשר הולכים ללמוד תורה, אין הליכתם נחשבת כהליכה רק לבית רבם, אלא כמבקשים את ה', כמו שהמבקש את הארון נחשב שהוא מבקש ה', וכאדם ההולך לבית הסמוך לעיר אחרת, שאינו אומר שהולך לבית פלוני, אלא לעיר פלונית, כי הבית הוא נמשך ונטפל להעיר וכן הארון הוא נמשך אחר ה' וטפל לו, ולכך המבקש את הארון נחשב כהולך אל ה', וכל שכן ת"ח שהולכים מעיר לעיר ללמוד תורה, והתורה נמשכת אחר השכינה, שהם נחשבים כמבקשי ה' שהוא העיקר שאחריו נמשך התורה.

של "והדרת פני זקן" כי רק בשעת מלאכתם עשו כן, ואז הם פטורים מכבוד ת"ח, ועל כך בא רבי יהודה לומר שכבוד התורה הוא גם עבור חביבותה, וראוי לעמוד לפניה בכל עת, כמו שנינו בבכורים [ג ג] שהאומנים היו עומדים לפני מביאי הבכורים אפילו בעת מלאכתם, כי היתה מצוה חביבה.

45. אף שבאו לדבר בכבוד אכסניא, דיבר בכבוד התורה, כי אילולי מכניסי האורחים לא יכלו תלמידי חכמים ללכת מעיר לעיר ללמוד תורה, וכיון שכבוד התורה הוא רק כשיש "מבקשי ה'", ומציאותם תלויה באכסניא, נמצא שהיא חלק מכבוד התורה [וראה עוד בתוס' ר"י החסיד ומהרש"א].

ובהקדמת שו"ת עמודי אור כתב שהטעם לפתוח בכבודה תחילה, נלמד ממעשה הצרפית [מלכים יז] שהיה לה רק כד קמח, ואמר לה אליהו שתעשה ממנו עוגה קטנה, ושוב לא כלה הקמח, והיינו שרק בזכות שארחה את אליהו המשיך לה הקמח, ולולי מעט הקמח שבתחילה לא היתה מארחתו, ומכאן שאם אין קמח אין תורה ולהיפך, ותלויים זה בזה.

והגרי"ש אלישיב [קובץ תשובות א ע] ביאר שרבי יהודה בא ללמד כי אע"פ שעשר גלויות גלתה סנהדרין [ר"ה לא], אין צורך

המחנה, ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". ואין לפרש שכוונת הכתוב כפשוטו, שדבר עמו פנים אל פנים, שהרי נאמר "ופני לא יראו".

אלא אמר רבי יצחק: אין הכוונה לפני הקב"ה כביכול, אלא כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אני ואתה נסביר פנים זה לזה כשנדון בהלכה!⁽⁴⁸⁾

איכא דאמרי: כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים בשעה שלמדתיך את התורה, כך אתה הסבר פניך לישראל,⁽⁴⁹⁾ ורחזור את האהל שלך למקומו, בתוך מחנה ישראל.

אמר רבי אבהו: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מאחר והוצאת את אהלך מתוך מחנה ישראל, עבשיו יאמרו "הרב [הקב"ה] שרוי בכעס על ישראל, ואף התלמיד [משה] בכעס עליהם", וכיון שאין מי שישכח את כעס הקב"ה, ישראל מה תהא עליהם? לפיכך, אם אתה מחזיר את האהל למקומו בתוך המחנה, מוטב, ואם לאו, יהושע בן נון תלמידך יהיה משרת תחתך, והוא ינהיג את

ישראל. והיינו דכתיב [שם] "ושב אל המחנה, ומשרתו יהושע בן נון נער", כלומר, השב את האהל למחנה, ואם לאו ישרת יהושע במקומך.

אמר רבא: אף שהחזיר משה את האהל אל המחנה, אחר שהתרצה ה' לישראל, אף על פי כן לא יצא הדבר שאמר הקב"ה [שיהושע ישרת תחתיו] לבטלה, כי כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר בו, ואמנם אחר מיתת משה התקיים מה שנאמר "ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל"⁽⁵⁰⁾.

ועוד פתח רבי יהודה בכבוד התורה, ודרש: נאמר [דברים כז ט]: "הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם", וכי באותו היום נתנה תורה לישראל? — הלא אותו יום לפרק ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה. שהרי כל ספר משנה תורה נאמר בשנה האחרונה במדבר, ואילו התורה נתנה בשנה הראשונה לצאתם ממצרים.

אלא ללמדך, שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום, כיום שנתנה מהר סיני,⁽⁵¹⁾ ולכך כשחזר בפניהם על כל התורה, ובכל זאת

למקומו].

50. רש"י לא גרס כאן "שנאמר וכו'", וביאר הגר"א שרבי אבהו סבר שכל הפסוק נאמר למשה, ואינו נסוב על מה שיקרה אחר שיקיים את הצווי לחזור למחנה ויתבטל התנאי, ונמצא שרבא אמר דבר בפני עצמו.

51. מו"ר הגראי"ל ביאר בספרו "ימלא פי תהלתך" עמוד ר"כ, שמושגי "חדש וישן" הם רק בדבר שאדם משתמש בו לצרכו אולם אין חייו תלויים בו. אך התורה נחשבת ללומדיה

48. ראה בתענית [ח א] שאין התלמיד לומד מרבו, אלא כשהרב מסביר לו פניו, וכן לאידך, כל קבלת התורה היא רק מצד השתוקקות ישראל, ונמצא שלימוד התורה מפי הקב"ה תלוי בהסברת פנים של הלומד והמלמד [וראה נפש החיים א ז, ובן יהודע].

49. בעיני יצחק ביאר, כי כשם שצמצמתי חכמתי העמוקה, והסברתי לך כפי כח שכלך, כך גם אתה תשתדל לצמצם שכלך ללמד ולהסביר לישראל כפי הבנתם, שהתמעטה אחר מעשה העגל. [ועוד אמר לו שגם יחזיר את האהל

היתה בעיניהם כחדשה, סיים ואמר "היום הזה נהיית לעם".⁽⁵²⁾

אמר רב תנחום בריה דרב חייה, איש כפר עכו: תדע שחביבה התורה בכל יום כיום שנתנה מסיני, שהרי אף אם אדם קורא קריאת שמע כל יום שהרית וערבית, ורק ערב אחד אינו קורא, הריהו דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם! לפי שלא קיים את החיוב שתהיה אצלו בכל יום כדיוטגמא [אגרת המלך] חדשה. אלא מחשיבה כדיוטגמא ישנה ודי לו במה שקראה כבר אתמול, וכן הוא בדברי תורה, שכפי

חביבותה על לומדיה, כך מעלתם.⁽⁵³⁾

ועוד דרשו מפסוק זה: "הסכת" כאילו נאמר "הס כת",⁽⁵⁴⁾ ומשמעו "הס" — עשו "כת" — כתות כתות ועיסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה,⁽⁵⁵⁾ וכדברי יוסי ברבי חנינא.

דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב [ירמיה נ לז] "חרב אל הכדים ונאלו" — חרב תבא על שונאייהם של תלמידי חכמים [היינו תלמידי חכמים עצמם, בלשון סגי נהור] שאינם לומדים בחבורה אלא יושבים

כאור שחיי האדם תלויים בו תמיד, ובכל רגע ורגע נחשב אצלו כאור חדש. וכיון שחיי האדם הרוחניים תלויים בלימוד התורה, רצה הקב"ה שכל אחד מישראל יוכל ליטול חלק בה אפילו כשאינו יכול ללמוד, ולכן התחדשה האפשרות של שותפות בלימוד התורה כמו יששכר וזבולון, מה שלא מצינו כן בשאר מצוות שבגופו [מתוך דבריו במעמד סיום הש"ס מחזור י"א של הדף היומי, בירושלים].

52. מהרש"א והגר"א [ע"פ סוטה לז ב].

53. המהרש"א ביאר, כי כשם שדרשו כך על קריאת שמע שנאמר בה "אשר אנכי מצוך היום", כך יש לדרוש גם על התורה שנאמר בה "היום הזה".

והגר"ח שמואלביץ [לא א] ביאר שבכל פעם שקורא ק"ש נחשב לו כקבלת עול מלכות שמים חדשה, ואינה כהמשך של קבלתו מאתמול, וכן העוסק בתורה נחשבת לו כאילו עתה קיבלה, וזהו כבוד התורה.

ויתכן עוד, שהרי אמרו [חגיגה ט ב] שהמבטל ק"ש פעם אחת הוא בכלל "מעוות לא יוכל לתקן", והיינו כי אף שיכול לשוב על

ביטול מצוות ק"ש, הרי הוא כעבד המורד בדבר אחד [שע"ת א ו] שנחשב כפורק עול לגמרי, וכן הלומד תורה, קדושתו היא בלימוד ללא הפסק, כי הפסקתו מוכיחה על מיעוט חשיבותה בעיניו [תשב"ץ לג ג].

והחפץ חיים [שה"ל שער התורה ג בהגה] הוכיח שקדושת הלימוד היא כפי שמחשיב את התורה, וכמה שמפסיק יותר, כך מפחית בחשיבותה, כמבואר ברא"ש [פ"א יג] שאם תורתו אומנותו לימודו חשוב משאר אדם, וראה ב"ח [או"ח מז] וביאור הגר"א למשלי [כא כח], ואגרות חזו"א [ח"א ג] ולהלן.

54. הגר"א: ביאר ש"הס" נגזר מלשון שתיקה, והיינו שבלימוד חבורה צריך לדעת לשתוק בעת שחברו מדבר.

55. כתב המהרש"א [מכות י א] "דרך למוד תורתנו, מתוך עומק ענינים לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמיתתה, רק ע"י פלפול וחידוד עם חברים, משא"כ דתי העכו"ם שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו, ואינו צריך לחברים" [ועיין לעיל ו הערה 23, ובסמוך הערה 56].

בד בכד [כל אחד לכדו] ועוסקים בתורה! (56)

ולא עוד, אלא שמטפשים עצמן בכך, כי הלומד ביחידות מצוי שיבא לידי טעות שהרי אין מי שיעמידנו על טעותו, וגם זה נרמז בפסוק זה, כתיב הכא "נואלו", שהוא לשון טפשות, וכדכתיב התם אחר שדברו אהרן ומרים במשה, אמר אהרן למשה [במדבר יב יא] "אל תשת עלינו חטאת, אשר נואלנו ואשר חטאנו".

ולא עוד, אלא שכשהם לומדים ביחידות, הרי הם חוטאים! כי מתוך שהם טועים בלימודם, הרי הם מתירים את האיסור ובאים

לידי חטא. (57) וגם זה בכלל "נואלו", שהוא כולל גם לשון חטא, כמו שנאמר באהרן ומרים "אשר נואלנו ואשר חטאנו".

איבעית אימא: מהכא למדו ש"נואלו" הוא לשון חטא, שנאמר [ישעיה יט יג] "נואלו שרי צוען, נשאו שרי נף, התעו את מצרים פנת שבטיה".

דבר אחר: "הסכת ושמע ישראל" — משמעו כתתו עצמכם על דברי תורה, כי "הסכת" הוא נוטריקון של "עשו עצמכם כתותים", וצערו עצמכם על דברי תורה, וכדאמר ריש לקיש:

ובעץ יוסף ביאר שרק ע"י הפלפול בחבורה יוציא דברים מחודשים, ומתוך כך תהא התורה חביבה כאילו היום קבלוה. וכבר מצינו בכמה מקומות שריבוי הציבור מועיל לחידוד וליבון הלימוד, [ראה לעיל כח א, וברש"י ד"ה תלויה, סנהדרין לג א רש"י ד"ה אפילו], אך לעיל [ו] הערה [23] מוכח שאין זה דבר טבעי מצד ניצוח הלומדים בלבד, אלא שכפי ריבוי המשתתפים גדולה מעלת השראת השכינה, וראה ב"ח [א"ח רצד] שהשכינה יושבת כנגדם ומחכמתם ומלמדתם תורה. [ובתענית ז א הגירסא ד"ת אין מתקיימין ביחידי, וראה הערה 58].

ובבה"ל [קנה ד"ה ויקבע] כתב שע"י לימוד בחבורה מתרבה כבוד שמים, והביא תנא דבי אליהו שעל ידה הקב"ה נושא פניו לישראל.

56. המהרש"א [שם] ביאר כדרכו, שהלומד ביחידות, הרי הוא נוהג כעובדי כוכבים שלימודם ביחידות, והרי עכו"ם שלמד חייב מיתה [סנהדרין נט] וכל מיתתו בסייף, ולכן נאמר בו "חרב על הבדים". [ולמבואר לעיל שרק בחבורה נעשית כחדשה, הרי ביחיד גורם שתהא כדיוטגמא של מלך ישנה, ומפני כך לא

ישמעו לה, וחייב מיתת סייף כמורד]. והגר"א ביאר ששלשה החסרונות שנמנו כאן, הם כנגד שלשה דברים שהתורה מועילה להם, כי היא נותנת חיים ומצילה מחטא ומחכמת, והלומד יחידי גורם להיפך.

ויתכן עוד כביאור המהרש"א ששנים הלומדים מתוך שמחדדים זה לזה יבואו ברוב אל האמת, אבל האחד יתכן שיטעה ולא ישים אל לבו. ומצינו [לעיל ה ב, כט ב] שהתורה נקראה "אמת" והיינו שלימוד התורה לאמיתה אינו מעלה גרידא, אלא שהאמת היא המהות של התורה, ונמצא שאם לומד יחידי ואינו מגיע אל האמת, הרי הוא מנותק ממקור החיים, וממילא הוא מת בסייף כמו שאמרו בילקוט שמעוני [ישעיהו שפט] הספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים אם אתם מקיימים את התורה הכתובה בספר הזה אתם ניצולים מזה ואם לאו הרי אתם לוקים בו, וראה עוד בסוף הערה 58.

57. היעב"ץ [תענית ז א] הקשה הרי שנינו באבות [ג ו] ומנין שאפלו אחד היושב ולומד ששכינה כנגדו וכו', ומשמע שאין איסור ללמוד יחידי. וביאר, דהיינו באופן שאין לו חברים

דאמר ריש לקיש: מניין שאין התורה מתקיימת (58) אלא במי שממית (59) עצמו

בעירו ללמוד עמם, שודאי ילמד לבדו, ולא יתבטל מפני לימוד יחידי.

וראה רש"י [אבות א ו] "עשה לך חבר – אמרי לה ספרים ואמרי לה חבר ממש, לפי שטובים השנים מן האחד", וגם בספר חסידים [תתקמ] כתב "יש אדם המצליח בלמודו כשהוא עוסק לבד, יותר ממה שהיה לו חבר", וכ"כ בשו"ת מהר"י מינץ [סה] שבימינו הספרים הם חבריו, ובשו"ת שבות יעקב [ח"ב סד] נקט שהם נחשבים כרבותיו.

58. בעיון יעקב [שבת פג ב] ביאר שמשמעות "מתקיימת" היא כירושה, והיינו שרק לאדם כזה התורה עוברת בירושה ותחזור על בניו [ראה ב"מ פה א], אך מי שאינו יגע על התורה, אילו יהיו בניו ת"ח, יראה כאילו התורה באה בירושה, ולא יעמלו בה, ולכן רק העמל בה יהיו בניו ת"ח, למען ידעו שהיא נקנית בעמל.

ורש"י פירש מתקיימת – מצויה, וכוונתו כמציאה, שבתורה היא באה ע"י יגיעה, כמאמרם [מגילה ו ב] "יגעתי ומצאת תאמינ", והיינו שאינו משיגה העמל עצמו, אלא שהעמל בה זוכה ונתנת לו כמציאה, ומכוון לאמיתה של תורה, וכן מצינו בירושלמי [פאה א א] "דבר שמסרו בי"ד נפשם עליו, מתקיים כמו שנאמר מסיני", [אבל לאוקמי גירסא שלא תשתכח ממנו תלוי בסיעתא דשמיא, מגילה שם].

אולם מדברי הרמב"ם [ת"ת ג יב] משמע שלא במהרה הוא משכח, וראה בשבת [קלח ב ומהרש"א שם] ובעירובין [נג א ורש"י שם, ומהרש"א חגיגה יד ב] ש"מתקיימת" בשניהם, שמכוון לאמיתה וגם אינו שוכח. ויתכן שמפני כך הלומד יחידי מתחייב מיתה, כי שנינו באבות [ג ח] שהמשכח דבר מלימודו חייב מיתה, ובאונס פטור, כי חיובו רק כשמסירם מלבו, והיגע בתורה לאמיתה אפילו ביחידי, הובטח לו

שלא תשכח מפי זרעו, והוא בכלל אונס, אך אם אינו יגע, כיון שאינה מתקיימת בידו הוא מתחייב מיתה.

59. במהות "מיתה" זו מצינו כמה ביאורים: בשו"ת מהרשד"ם [חור"מ צז] כתב שאינו מש מהאהל תורה אפילו כאשר גופו מת וחלל מצרות הזמן.

בעיני יצחק [המגיד מוילקומיר] ביאר שהוא האדם המסיר מלבו בעת למודו את כל עניני העולם, ועושה עצמו כמת שאינו מרגיש בהם. ובמכתב מאליהו נקט שממית את ה"עצמו" ואינו חושב כיצד להתגדל.

וראה בדרך חיים [מהר"ל לאבות ו ה] שאם הוא עשיר ויאכל פת במלח שלא לצורך, אין זה נקרא שממית עצמו על התורה, אלא רק אם יניח עשרו וכל עסקיו בשביל התורה.

והחפץ חיים ביאר שבעת למודו צריך לראות עצמו כאילו זו כל תורתו, כאילו היום ימות, ואין לו אלא שעה זו ופרק זה.

אולם הט"ז [אור"ח מז א] כתב שה"מיתה" היא בעצם הלימוד, כי אינו מתקיים במי שלומד בשטחיות ובקלות, אלא רק במי שעוסק בפלפול, ועמל להעמיק בהבנת התורה.

ועיין בספר דברי תורה על פרשת השבוע לפי החזון איש [בהוצאת ספרית "חברותא"], בפרשת חקת, שלדברי החזון איש המיתה האמורה כאן היא המתת החיים השטחיים, ומיתה זו היא היוצרת את החיים האמיתיים.

ובאבי עזרי [הקדמת נשים] הקשה הרי אמרו [קידושין יב א] שמעתתא בעיא צילותא. וביאר כנ"ל, שקנין התורה אינו מכח העמל עצמו, אלא שהעמל בה זוכה ונתנת לו כמציאה, ועיקר העבודה היא להתרומם מעל כל הפרעה, ולהשים עצמו כמת, ואז יזכה מתוך הצער למצא הרווחה וצלילות הדעת.

עליה?⁽⁶⁰⁾ — שנאמר [במדבר יט יד]: "זאת התורה אדם כי ימות באהל".⁽⁶¹⁾ והיינו אהלה של תורה.

דבר אחר: "הסכת ושמע ישראל" כשאתה לומד תורה, קודם "הס", ואחר כך "כתת", שבשעה שאתה מאזין לשמועה, שתוק והקשב עד שתהא שגורה בפין, אף על פי שאינה מיושבת לך. ורק אחר כך כתתנה, ותקשה עליה קושיות, ותרוץ עליה תרוצים, עד שתתישב לך. וכדרכא:

דאמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה בתחילה בלא לפלפל בה, ורק אחר כך

יהגה?⁽⁶²⁾ בה בקושיות ותירוצים.

אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב [משלי ל לג]: "כי מין חלב יוציא חמאה, ומין אף יוציא דם, ומין אפים יוציא ריב"? כך יש לדרשו: "כי מין חלב יוציא חמאה" — במי אתה מוציא חמאה של תורה, דהיינו מי יהיה ראוי להוראה, שהיא החלק המובחר, כמו חמאה שהיא המובחר שבחלב?⁽⁶³⁾ — במי שמקיא חלב שינק משרי אמו עליה: כי "מין חלב" נשמע כמו "מוציא חלב", ומשל הוא למי שמקיא את תענוגי הילדות ממנו ומשבר תאוותיו כדי לעמול בתורה, מסירות זו משלימה את מעלתו בתורה.⁽⁶⁴⁾

61. הגר"י קמנצקי [אמת ליעקב, חקת] כתב שפסוק זה נאמר בפרשת פרה אדומה, כדי ללמד כי כשם שטעם מצוות פרה אדומה אינו נתפס בשכל האנושי, כך גם לימוד התורה, אי אפשר להשיגו בכל האדם, אלא שהעמל וממית עצמו בעומק בלימוד [כהט"ז הנ"ל] מזכים אותו מהשמים להבינה ולקנותה.

62. רש"י בשבת [סג א] ובע"ז [יט א] ביאר שאם לא ישנן תחילה את דברי רבו, אלא ירבה בקושיות ותירוצים, יתכן שישכח את עיקר הדברים, ושם לא ימצא רבו זמן פנוי ללמדו, ואילו אם ישנן תחילה ואח"כ יקשה, יעלה בידו לתרוץ את הקושיות בעצמו.

63. מהרש"א, והגר"א ביאר ע"פ מה ששינוי [אבות ה ו] שיש כמה דרגות בתלמידים, יש שסופג הכל, ויש שיודע להפריש את הפסולת, וכמו שותי החלב שיש השותה עם כל הפסולת, ויש שעושה ממנו חלב, והטורח בתורה לקחת רק את המובחר, דומה לעושה החמאה.

64. בישעיה [כח ט] נאמר "את מי יורה דעה

60. השל"ה [תולדות אדם בית חכמה יד] ביאר, שאילו לא חטא אדם, היה שכלו בהיר היה מבין תורה שבכתב, ומתוך הבנה זו היה יודע הכל, ולא היה צריך לתורה שבעל פה. ורק מכח שחטא וסילק האור והביא מיתה לעולם, הוצרך לתורה שבעל פה כמו התלמוד, שהוא ביאור ופירוש לתורה שבכתב, וצריך להמית עצמו עליה, שאלולי כן היתה מבואר בעצמה, כמו שענינו רואות בדור הקדמונים, שהיה להם שכל בהיר היו מבינים דבר עמוק בלי פירוש, אחר כך לא היו מבינים בלתי פירוש, ואחר כך פירוש על פירושם, הכל לפי חשכת השכל.

והמהר"ל [נצח ישראל ז ועוד] ביאר שהגופניות היא סתירה לשכליות, ורק מי שאינו מחשיב את גופו כלפי התורה, בו היא יכולה להתקיים, וראה סנהדרין [קיא א] "לא בארץ החיים" שאין מתקיימת במתענג.

ובספר חסידים [תתקנה] ביאר שימות באהל ביתו או באהל רבו, ואף שחי חיי צער תורה הוא עמל, וכלשון הרמב"ם [ת"ת ג יב] "מי שממית עצמו באהל החכמים", וראה מהרש"א [גיטין נו ב].

כך הוא נדרש: "אם נבלת בהתנשא" — כל המנבל את עצמו על דברי תורה, ושואל את כל ספיקותיו לרבו אף על פי שחבריו מלעיגים עליו, סופו להתנשא!

"ואם זמות יד לפה" — שאם מניח זמם לפיו ושותק מחמת הבושה, סופו שלא ידע להשיב כשישאלוהו, ויתן את היד לפה.

פתח רבי נחמיה בכרם דיבנה, בכבוד האכסניא, ודרש: מאי דכתיב [שמואל א, טו] "ויאמר שאול אל הקיני, לכו סורו רדו מתוך עמלקי, פן אוסיפך עמו, ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים"⁽⁶⁵⁾, והלא דברים קל וחומר: ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו, ובכל זאת, בזכות זו נעשה להם כך, שחס שאול על זרעו, ודאג שלא ייהרגו יחד עם עמלק — המארה תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומחנהו מנכסיו, על אחת

"ומיין אף יוציא דם" — מלמד שכל תלמיד שכוועם עליו רבו פעם ראשונה, ושותק, הריהו מחכים וזוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור, כי "מיין אף", נשמע כמו מוצץ וסובל את האף והכעס [של רבו].⁽⁶⁵⁾

"ומיין אפים יוציא ריב" — מלמד שכל תלמיד שכוועם עליו רבו פעם ראשונה ושניה, ושותק [כי "אפים" הוא לשון רבים], הריהו זוכה להבחין בין דיני ממונות המסובכים לדיני נפשות!⁽⁶⁶⁾, והראיה שהבחנה בדיני ממונות היא חכמה יתירה על הבחנה שבדיני איסור והיתר, ממה דתנן: רבי ישמעאל אומר: הרוצה להחכים, יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה שהוא גדול יותר מהן, לפי שהן כמעין הנובע.⁽⁶⁷⁾

אמר רב שמואל בר נחמני: מאי דכתיב [שם לב] אם נבלת בהתנשא, ואם זמות יד לפה,

בעלי דין [שלא כאיסורים ונפשות שאין צד נוסף], ולכן זוכה לכך רק אם שתק לכעס רבו פעמיים, ובסוף ב"ב הוסיף שלפעמים מתוך דיני ממונות כגון גזלות באים לדיני נפשות, ולכן בדיני גזלות צריך דין מומחה, ומי ששתק לכעס רבו, יהיה מומחה לדון בדינים אלו שהם "בין ממונות לנפשות".

והגר"א לא גרס "בין" אלא "בדיני נפשות ובדיני ממונות", והיינו שזוכה לדון בשניהם.

67. בשבת [לא א] אמרו ש"חכמה" האמורה בכתוב היא סדר קדשים, וביאר החפץ חיים שכוונת הפסוק לחכמה העליונה, ואילו כאן מדובר על הרוצה להחכים בחכמה אנושית.

68. רש"י נקט שחסדו של יתרו נזכר בפסוק "ויבואו אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם

ואת מי יבין שמועה, גמולי חלב עתיקי משדים", וביאר הגר"א ש"גמולי חלב" הוא המקיא חלב אמו, והיינו שמשבר כל תאוותיו, אך כל זמן שיש לו תאוות הממון, הוא כתינוק הרוצה להיות קרוב לשדי אמו, כי הממון נצרך לרכוש את התאוות [ואף שאינו נצרך להם, עדיין קשור בהם], ולכן אינו זוכה לשלימות בתורה, עד שיהיה "עתיקי משדים" ויגמל גם מתאוה זו.

65. המהרש"א [סוף ב"ב] ביאר שהכונה שיזכה להבחין גם בדם שהוא ספק — שאחרים מטמאים אותו מספק, אך אין שורפין עליו תרומה — והוא ידע להבחין ולקבוע אם הוא טהור ודאי או טמא ודאי.

66. המהרש"א ביאר שלדון בדיני ממונות צריך יותר ארך רוח, כי בא לפניו ריב בין שני

כמה וכמה שישמר מכל נזק, (69) שהרי עושה כן לכבוד התורה.

כמה וכמה שיזכה להתחבר למעלתו של התלמיד חכם. (70)

פתח רבי יוסי, בכבוד האכסניא, ודרש: [דברים כג ח] לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" והלא דברים קל וחומר, ומה מצריים שלא קירבו את ישראל בימי יוסף ואחיו אלא לצורך עצמן, שנאמר [בראשית מז ו] בדברי פרעה ליוסף, "ואם ידעת ויש בהם אנשי חיל, ושמנתם שרי מקנה על אשר לי", ובכל זאת, בזכות זו נעשה להם כך, שחסה עליהם התורה והתירתם לבא בקהל בדור השלישי — המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת

פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא, ודרש: נאמר [שמואל ב, ו יא] "וישב ארון ה' בית עובד אדום הגתי שלשה חדשים, ויברך ה' את עובד אדום ואת כל ביתו", בעבור שהחזיק את ארון האלהים בביתו. והלא דברים קל וחומר, ומה ארון שלא אכל ולא שתה ולא היה צריך עובד אדום להוציא עליו הוצאות, אלא רק כיבוד וריבין לפניו (71), ובזכות זו נתברך כך — המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה שהוא מתברך. (72)

חותן משה", וכ"כ בשמואל א [טו ו] שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל, וראה מהרש"א [סד א] שמשה לא אכל עמם רק היה משמש לפניהם.

והגר"א תמה איזה חסד עשה להם כמה שאכל עמם. ולכן ביאר שהכוונה על מה שהאכיל את משה כשברח ממצרים, ונחשב כחסד עם כל ישראל, כי משה הוא עיקרם, וכן משמע מהמשך לשון הגמרא "ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו".

69. המהר"ל [שם] ביאר שהמכניס ת"ח לביתו ישמר מכל רע, כי כל מציאות קיום העולם הוא לצורך הת"ח, וכדי שיהא קיום לחכם צריך בהכרח להקדים קיום למכניסו כדי שיוכל להעניק לו מקום.

70. המהר"ל [שם] ביאר שמצרים הם סמל החומריות, וישראל הם סמל הרוחניות, ואם המצרים זכו להתחבר מעט אל הרוחניות, אע"פ שארחום רק לטובתם, המארח תלמיד חכם בביתו ודאי יזכה להתחבר למעלת התלמיד חכם,

שגם הוא נחשב כחלק רוחני כלפי שאר בני אדם שהם שקועים בחומריות.

71. ראה בדברי הימים א [טו יח] שעובד אדום היה לוי מן השוערים במקדש, ולכאורה תמוה, אם כן איך עבד גם בכיבוד וריבוץ, והרי אין משורר רשאי לשער. ושיטת רש"י [ערכין יג ב] שגם כיבוד העזרה הוא מכלל עבודות הלויים [וראה הגהות יעב"ץ שם, ויתכן לומר שהיה שוער רק בביתו, וכיון שלכך לא שייך מינוי לכן היה יכול לעשות עוד עבודה. או שרק כיבוד העזרה נחשב עבודה, ולא כיבוד לפני הארון בביתו]. וראה מקדש דוד [י ה] שרק עבודות השירה והשיעור היה בהן מינויים ללויים מסויימים, אך שאר העבודות כל לוי יכל לעשותן כרצונו.

72. המהר"ל [שם] ביאר שכל הברכה והשפע בעולם הזה מקורו מעולם העליון, והוא בא רק על ידי הארון, או תלמיד חכם שיש לו דביקות בעולם העליון, עי"ש ביאור סוגיין באריכות.

מבררת הגמרא: מאי היא הברכה שברכו ה' לעובד אדום?

אמר רב יהודה בר זבירא: זו אשתו של עובד אדום, שנקראה המות, ושמונת כלותיה, שילדו כל אחת מהן ששה ששה בנים בכרם אחר.⁽⁷³⁾

א-טו והמקור לכך ממה שנאמר [דברי הימים א,

כו ד] "ולעובד אדום בנים, שמעיה הבכור, יהוזבד השני וגו', עמיאל הששי, יששכר השביעי, פעלתי השמיני" ואחר שנמנו

שמונת בניו, נאמר שוב "כי ברכו אלהים", ומשמע שאחר כך נוספו לו עוד בנים,⁽¹⁾ והם אלו האמורים שם בהמשך: "כל אלה מבני עובד אדום, המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבודה,⁽²⁾ ששים ושנים לעובד אדום", והיינו שאשתו ושמונה כלותיו ילדו ששה כל אחת, ויחד עם שמונת בניו הראשונים, הרי ששים ושנים.⁽³⁾

אמר רבי אבין הלוי: כל הדוחק את השעה, כגון אבשלום שבקש למלוך בחזקה,⁽⁴⁾ השעה דוחקתו, והוא מת קודם זמנו.⁽⁵⁾ וכל

שלשה זכרים ושלשה נקבות בכרם אחד, כי אצלם הברכה נצרכה לקיום העם, אך אצל עובד אדום שהיתה הברכה רק לו עצמו, הועילה לו הברכה שיהיו כלם בנים [וראה מהר"ל גבורות ה יב, נצח ישראל לב, בביאור הברכה של לידת ששה בכרם אחת].

2. בקול אליהו [שמואל ב, ו יא בהגה] ביאר שהכתוב הוצרך להודיע שהיו בעלי כח וגבורה כי האברבנאל כתב שבדרך הטבע ששה שנולדו בכרם אחד המה חלשים, ורק אלו שנולדו מכח הברכה עבור הארון, לא שלט בהם הטבע, והיו בעלי חיל בכח לעבודה.

3. ע"פ מהרש"א.

4. כך פירש רש"י, ובעין יעקב גרס בגמרא "השעה דוחקתו, מאבשלום", וביאר בעין יעקב [עירובין יג ב] שאבשלום היה ראוי למלוך אחר דוד, ומאחר שדחק את השעה, נדחה הוא.

5. כך ביאר הגר"א, וכמשמעות ההוכחות מאבשלום ורב יוסף.

אך רש"י בעירובין [יג ב] ביאר "הדוחק את השעה — מתגע להעשיר ולהתגדל, ורואה

73. בירושלמי [יבמות פ"ב הי"ד] מבואר שלא ילדו בבת אחת, אלא כל אחד נולד בהפרש ט"ו מקודמו, ונמצא שכל אחת ילדה בשלשה חדשים שש בנים, ונחשבו כששה ב"כרם אחת", כי עד שלשה חדשים אין עוברה ניכר. והראיה לכך, שהרי נאמר [שמואל ב, ו יב] שאחר ג' חדשים כבר אמרו לדוד שהתברך ביתו של עובד אדום, ואילו נולדו כל הששה בהריון רגיל, הרי עתה לא ניכרה עדיין הברכה, ובהכרח שעד ג' חדשים נולדו כלם בסדר זה.

[והגר"א נקט שסוגייתנו שלא כהירושלמי, וביאר, כיון שהיה ההריון גדול כל כך, שהיו ששה בכרם אחד, מסתמא היה ניכר מיד].

1. יתכן שפסוק זה בא ללמד למה כל הששה היו בנים, כי בשנות אליהו [סוף זרעים] כתב שלידת נקבה עדיפה לצורך העולם, כי היא תוליד כמה בנים, אך לאדם המוליד, עדיף ללדת בנים, כי כל אחד מהם יכול לקחת כמה נשים ויביאו הרבה בנים, וכבר הבאנו [ס הערה 12] בשם בעלי התוספות [ויקרא יב ב] שיש באשה שבעה נקבים שלשה מימין ושלשה משמאל ואחד באמצע. אם נכנס הזרע בנקבי ימין תלד זכר, ואם בשל שמאל תלד נקבה, ולכן בני ישראל במצרים ילדו